

БОШЛАНҒИЧ СИНФЛАРДА БОЛА ТАРБИЯСИДА НУТҚ МАДАНИЯТИ

Мамирова Дилафрўз Дўсмуродовна*Зарафшон шаҳар 2-умумий ўрта таълим мактаби
бошланғич синф ўқитувчиси*

Аннотация: Мазкур мақолада бошланғич синфдаги болалар нутқини шакллантиришда ғарб ва шарқ нотикларининг фикрлари улар берган назарий ва амалий тавсияларини ўрганишб уларнинг нутққа оид фикрлари ва тавсияларини ўқувчи ёшларга етказиш орқали таълим тизимида ҳам ўз самарсини бериши ҳақида фикр юритилади.

Калит сўзлари: Бошланғич таълим, мактаб, ақл ва нутқ, ўрта таълим мактаби.

Кейинги йилларни жамиятимизда туб ўзгаришлар, ислохотлар даври дейишимиз учун етарли асослар бор. 2017 йилда қабул қилинган “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси” 2017-2021 йилларда мамлакатимизни комплекс ривожлантириш, шунингдек, юрт таракқиётини таъминлашнинг устувор жиҳатларини белгилаб берган дастур бўлиб хизмат қилди. Шубҳасиз, 2017-2021 йиллар мамлакатимиз тарихида “Янги Ўзбекистон” жамиятини барпо этиш ва “Учинчи Ренессанс” пойдеворини қўйишдек улуғвор мақсадларга киришилгани билан қолади. Амалга оширилаётган ислохот ва ташаббусларнинг аниқлиги, стратегик аҳамияти ва қамрови нафақат маҳаллий, балки халқаро экспертлар томонидан ҳам эътироф этилмоқда. Ислохотлар контекстида таълим ва фан соҳасига бўлаётган эътибор алоҳида эътирофга лойиқ. Кейинги беш йил давомида барча турдаги таълим босқичларини тубдан такомиллаштириш бўйича бир қатор Президент фармони ва қарорлари қабул қилинди. Қабул қилинган бу ҳужжатлар амалий жиҳатдан ҳаётга яқинлиги билан ажралиб туради. Таълим муассасаларида, хусусан, умумий ўрта таълим мактабларида ўқувчиларнинг коммуникатив компетенцияларини шакллантириш, нутқий кўникмаларини ривожлантириш компетенциявий ва шахсга йўналтирилган таълим технологияларининг муҳим масалаларидан ҳисобланади. Коммуникатив компетенциялар ўқув фанини пухта ўзлаштириш, ижтимоий муносабатларга киришиш, танқидий ва ностандарт тафаккур тарзига эришиш, ўз фикрини аниқ ва тушунарли баён қилиш билан боғлиқ нутқий фаолият маҳсули экан, ўқувчиларда мазкур компетенцияларни шакллантириш ва ривожлантириш масаласига мактабгача таълим даври ва умумтаълим мактабларининг дастлабки босқичларидан катта эътибор қаратиш лозим ва бу, айти пайтда, ўқувчиларда шахсий компетенцияларни шакллантиришнинг энг муҳим шартларидан бири ҳамдир. Бошланғич синфлардаги бола нутқини шакллантириш ва ривожлантириш масаласи педагогиканинг асосий муаммоларидан бўлиб келган. Дарҳақиқат, болалар нутқининг шаклланиши бир қанча омилларга боғлиқ ва уларни таҳлил қилиш мазкур муаммонинг ечимига нисбатан

тўғри ёндашувни таъминлайди. Мазкур омиллар сифатида оила ва таълим муассасасидаги муҳит, бошланғич синфлардаги боланинг рухий ҳолати, имкониятлари, жисмоний саломатлиги, фаоллиги, ахлоқий ва эстетик сифатларини келтириш мумкин. Бошланғич синфлардаги бола нутқини ривожлантиришда бой фольклор намуналарининг ўрнини, шунингдек, халқ оғзаки ижодидаги бир қатор жанрларнинг рухий ва физиологик таъсир имкониятларини илмий-назарий жиҳатдан асослаш бугунги кун тилшунослик, адабиётшунослик, фольклоршунослик, психология ва педагогика каби фанларнинг долзарб масалаларидан ҳисобланади. Мавзунинг бир неча фанлар кесишмасидан жой олиши унинг кенг қамровли илмий муаммо эканлигини кўрсатади. Олиб борилган илмий иш ва тадқиқотларни таҳлил ҳамда тавсиф этиш бошланғич таълим ёшидаги болалар нутқини такомиллаштиришнинг илмий асослари ва тадқиқ этиш даражасини аниқлаш имкониятини беради. Д.Р.Бабаеванинг тадқиқотларида Бошланғич синфлардаги болалар нутқини ривожлантиришнинг илмий-педагогик шарт-шароитлари, назарий, ташкилий-педагогик ва методик томонлари, болалар нутқини ривожлантиришда оиланинг ўрни, мазкур муаммони таълим жараёнида режалаштириш ва ташкил этиш, теварак-атроф билан танишиш жараёнида болалар нутқини ўстириш усуллари, болаларнинг теварак-атрофни билиш жараёни билан боғлиқ нутқни ривожлантириш технологияси каби масалалар тадқиқ этилган. Инсоният тараққиёти тадрижида тил, нутқ ва тафаккурнинг аҳамияти катта. Тил онг ва тафаккур билан чамбарчас боғлиқ. Бу икки тушунча бирбирини тақазо этади ва бири иккинчисисиз мавжуд бўла олмайди. Тафаккур жараёни онгимизда тил элементлари кўринишида кечади. Сўз ва бошқа тил унсурлари тушунча сифатида онгда тафаккур юритиш воситаси сифатида намоён бўлади. Бу жараён тил унсурларисиз амалга ошмайди. Демак, тил онг ва тафаккур билан чамбарчас боғлиқ. Умуман, Бошланғич синфлардаги болалар нутқини ривожлантириш масаласи кенг қамровли ва кўп омилли педагогик муаммо сифатида илмий жамоатчиликнинг эътиборини кўпдан бери жалб қилиб келмоқда. Уларда муаммо турли хил аспектларда тадқиқ қилинган. Айниқса, бу борада рус педагог олимларининг хизмати катта бўлиб, маҳаллий тадқиқотчилар томонидан ҳали амалга оширилиши лозим бўлган тадқиқотлар талайгина. Шубҳасиз, болалар нутқини ривожлантириш масаласини турли ракурслар орқали тадқиқ қилиниши ўзининг нафақат илмий, балки амалий аҳамиятига ҳам эга.

АДАБИЁТЛАР:

1. Қодирова Р.М. Мактабгача ёшдаги болаларда диалогик нутқни ривожлантиришнинг психологик омиллари. Саригоч, 1998.; Кадырова Р.М. Формирования интернациональных и патриотических чувств у дошкольников и шестилеток-учащихся в процессе обучения их русской разговорной, речи. Номзодлик диссертацияси автореферати. Т., 1990.;

2. Кадырова Р.М. Обучение детей 5-6 лет диалогической речи на русском языке в детских садах Узбекистана. Т., «Ўқитувчи», 1992.; Кадырова Р.М. Обучение детей дошкольного возраста русской разговорной речи в национальных детских садах Узбекистана. Т., «Ўқитувчи», 1992. 6. Бабаева Д.Р. Нутқ ўстириш методикаси (теварак-атрофни ўрганиш материаллари асосида). Ўқув кўлланма. –Т.: Фан ва технология, 2009, 128 бет. 7.

3. Тихеева Е.И. Развитие речи детей. Пособие для воспитателей детских садов. Издание 4-е. –М.: Просвещение. 1981. -144 с.; Леушина А.М. Авторитет родителей в воспитании детей. Стенограмма публичной лекции. –Л., 1952.; Рассказывание детей как средство обучения связной речи // Известия академии педагогических наук РСФСР. Выпуск 16, 1948 г.